

Se böllér, se hentes!

Nagy István szarvaskendi lakost 1944 június végén behívták az I. Magyar Hadseregbe. Addig megúszta, de a sorozást végül nem kerülhette el. Erősen bizakodott, hogy nős, kétgyermekes, harmincöt éves férfiként túlkorosnak minősül, csakhogy a korhatárt negyven évben állapították meg. Július 14-én több száz angol-amerikai bombázó támadta Budapestet és a pétfürdői olajipari központot. 23-án a szovjet csapatok a Keleti-Kárpátok előterében a magyar arcvonalat áttörték, ezzel megkezdődött a visszavonulás. Nagyt az erdélyi VII. hadtesthez vezényelték volna, de nem jutott idő rá. A katonák a Vereckei, a Tatar- és az Uzsoki hágót védték, csakhogy a románok kiugrásával a helyzet tarthatatlanná vált. Nagy hadtáposként a pesti közvágóhídra került, daraboló hentes beosztásba. Hozzáértése és az emberhiány miatt szeptemberben őrmesterré léptették elő, november elején törzsőrmester lett, a hónap végén főtörzsőrmester, brigádaparancsnok. Napi tizenkét-tizenöt órában végezte a dolgát, végkimerülésig. Őt és embereit egy barakkban szállásolták el. Ott legalább nem dideregték, mert az épületet a vágóhíd gőzével fűtötték.

Nem sokkal a szovjet ostromgyűrű bezárulása előtt átirányították a pápai húsüzembe, hogy a német csapatok ellátásáról gondoskodjanak. Így közelebb került Vas vármegyei szülőfalujához, de még huszonnégy órás eltávozást sem engedélyeztek. Felesége csak annak örült, hogy Pista legalább a harcokban nem vesz részt. Éjjelnappal robotoltak. A híreket rég nem hallgatták, a hadi helyzetről egymás közt sem beszélgettek. Minek is? Az összeomlás elkerülhetetlennek látszott.

Az emberek családjaikról meg a szülőfalujukról társalogtak, valamelyest abban bízva, hogy az életet folytatják, ahol abba hagyták. Egy lakatos-karbantartó Nagyra kérdezett:

- Főtörzsőrmester úr mit tervez a háború után?
 - Még nem úsztuk meg.
 - S ha megúsznánk?
 - Hazamék. Hentesüzletet nyitok, böllérkedek... Ezt tudom, semmi más.
 - Mé' nem marad itten?
 - Ölég vót. A család se jönne.
- Ebben maradtak és dolgoztak tovább.

VÉGÜL MEGJÖTT A HÍR: a főváros február 13-án elesett, a kitörési kísérlet kudarcba fúlt. Magyar és német katonák ezrei veszték oda. Pfeffer-Wildenbruch SS tábornok és Hindy Iván vezérezredes a szovjeteknek törzskarával együtt megadta magát. A hátráló csapatok a támadókat nem tudták föltartóztatni. A front egyre közeledett, bár a németeknek sikerült visszafoglalniuk a Dunántúl egy részét és Si-

montornyát. Átmeneti sikernek bizonyult, többek közt azért, mert az üzemanyaghiány a páncélosokat megbénította, végül arra kényszerültek, hogy tankjaikat maguk robantsák föl.

Mielőtt a szovjetek befutottak Pápára, az altisztek rangjelzéseiket lázasan letépkedték, aki tehetett, civilbe öltözött. A tisztek egy része elmenekült, mások maradtak, de a parolikat megtartották. Nem bíztak a hadifoglyoknak kijáró méltányos elbánásban, de semmiképp sem akartak gyávának mutatkozni.

Ám a megszállók a katonákat békén hagyták, mert a hadiüzemként működő vágóhíd életbevágóan fontos. Parancsnoknak kineveztek egy tatár alezredest meg egy századost részlegvezetőként. A vágáshoz és a feldolgozáshoz nem értettek, magyarul szót se tudtak. Az alezredek már délelőtt berúgott, részegen megfogdosta a fertály marhát meg a félsertéseket, valamit vakkantott és elvonult inni. Katonái az udvaron bókászta vagy bementek a városba, a boltokat fosztogatták, a járóelőktől elszedték az órákat és nőket hajkurásztak, süldő lányoktól a vénasszonyokig. A pápaiaknak volt annyi eszük, hogy családtagjaikat falura menekítsék, de nem mindegyik tehetett. Nagy Pista hálát adott a Jóistennek, hogy az övéi Szarvaskenden laknak. Hírt nem kapott róluk, de remélte, nem esik bántódásuk s a háznak, a jószágnak sem.

Berlin bevétel után pápaiak százait hurcolták Szibériába – málenkij robotnak nevezték –, a városka jóformán elnéptelenedett. Az embereket a nyílt utcán vagy a határban összefogdosták és menetoszlopban a vasútállomásra terelték, de a húsüzem zavartalan működését nem akadályozták. Kellett az ellátáshoz, bár a vágómarha meg a sertés jócskán megfogyzott.

Végül a városban megalakult a nemzeti bizottság, kishivatalnokokból, pár vasutasból, segéd munkásokból, frontot sose látott civilekből és környékbeli zsellérekéből. A közutálattal mit se törődve mondogatták: – Eljött a mi időnk! Sokat nem tehetek – egyelőre – mert a főtisztviselők, földbirtokosok, gyártulajdonosok, módosabb iparosok falura menekültek, vagy Ausztriába, de páran kezdtek visszaszállingózni. A papok és lelkészek maradtak, noha a bizottság a listázást velük kezdte. A vágóhídon az emberek egymás közt morogták: – Rongyemberek. – Csúnya világ jön!

Nagy Pista hallgatott. Esze csak azon járt, mikor mehet haza. Otthon hiányzott a munkás kéz, neki az asszony megölelgetése, gyerekei és a kis gazdaság. Csakhogy egy napra se távozhatott, felesége a megszállók miatt nem jöhetett. Üzenni is nehezen tudott. Végül egy fuvaros vállalta, azzal az ígérettel, hogy a Nagy-portán kap pár csirkét. Pista megbiztatta némi kicsempészett kolbásszal, így aztán megegyeztek.

A város képtelen volt magához térni. A boltok többsége bezárt, az utcákon az öregek lehajtott fejjel sietősen baktattak, az asszonyok ki se mertek lépni. A szovjetek sűrűn őrzáratoztak, ki tudja, miért? –, mert a férfiak jórészét sihederektől a javakorabeliekig kényszermunkára hurcolták. Végül belátták, nincs kit letartóztatni, a pincéket, kocsmákat sem érdemes feltörni, mert minden iható megittak. A gimnázium biológia szertárában az üvegekbe töltött spirituszt is. Volt, aki belehalt, mások összefosták magukat, de túléltek. Erre a parancsnokság a fosztogatást megtiltotta s a ka-

tonákat visszarendelte, kivéve azokat, akik az éjszakai kijárási tilalmat foganatosítják. Pápa jóformán haldoklott.

Érdemi munkát csak a húsüzemben, a pékségekben, pár műhelyben és a környékbeli kertekben végeztek, meg két-három hentesnél, azok is többnyire mócsingot, fagyasztott húst, konzervet árultak. A település egyetlen nyitva tartó mozija szovjet háborús- és propagandafilmeket játszott a katonáknak meg a nemzeti bizottság tagjainak. Rajtuk kívül a kutya se volt kíváncsi rá.

Nagy Pista végül két nap eltávozást kapott. Rájött, hogy a részlegvezetőt egy vadonatúj húsforintos papírpénzzel megvesztegetheti. Másik huszat a százados az alezredesnek kért, megkapta, az orosz nyelvű engedélyt nagy nehezen kiállították, majd a nemzeti bizottság elnöke láttamozta. Másnap hajnalban mehetett. Szerencsére Szarvaskend környékén a fuvarosnak is dolga volt. Az oda-vissza szállítást pár csirke és két tucát tojás fejében vállalta. Nem veszélytelen, mert a szovjetek az utakat éjjelnappal ellenőrzik, az iratokat hosszan vizsgálgatják s jó vagy rosszkedvüktől függően a szekeret tovább engedik, vagy órákig várakoztatják. Az is előfordul, hogy a lovat szekeret lefoglalják, netán a hajtót puskatussal leütik.

Fél nap szekerezés után bezötyögtek a faluba. A családok a háborúban elesetteket gyászolták, a határban szorgoskodtak vagy a jószágot gondozták, máskülönben senki se mozdult. A gyerekeket sem engedték a rétre futkározni vagy a kiserdőbe bújócskázni. Inkább otthon rosszkodjanak, semhogy bajuk essen. 1946 kora őszen a dimbes-dombos táj ugyanúgy lélegzett, mint máskor, a fák rozsdavörösen lángoltak, a kaszáló buján zöldellt, a vadvirágok színes szőnyegként tarkállottak a dombhátakon, de az emberek magukba zárkózva várták, hogy a megszállók elvonuljanak. Szarvaskendre nem szállásoltak katonát, de jelenlétük mindenfelé érezhető volt.

A kocsi megállt a Nagy-porta előtt, a fuvaros megbökte a kalapját, átvette a tojást és a csirkét s máris indult. A házaspár megvárta, míg a kanyarba ér, némileg zavartan átölelték egymást, a két gyerek viháncolva az apjuk nyakába ugrott, aztán beballagtak. Pista leült a konyhában és várta a tyúklevest. Felesége nem kérdezett semmit. Tudta, az ura evés közben nem szeret beszélni. Az ételt jóízűen fölkanalazta, nagyot szusszant, végül kisétált az ólba, hogy a disznókra vessen egy pillantást. Kölyökkora óta ismeri a mondást: gazda szeme hizlalja a jószágot; azóta is így nézegette. Az asszony elmenőben csak annyit mondott: – Egy süldőt le kéne vágni. Elígértem a szomszédnak.

– Meglesz.

A kocák elégedetten rőfögtek, a baromfi a kiskertben kapirgált, a borjas tehén a gulyával a rétről még nem jött meg, a veteményes zöldellt, mint tavasszal. Pista visszaballagott és nekiállt a nagykést kifenni. Fia-lánya elmélyülten bámulták, mintha köszörősnek készülnének. Nyikkanni se mertek, mert tudták, apjuk utálja, ha zavarják munka közben.

– Te Mári! – szólt az asszonyra – a disznóér' a szomszéd mit ad?

– Kukoricát. Öregek, nemigen tudnak vele mit kezdeni. Nem árt, ha jóba' vagyunk.

– Osztán mér?

- Eladnák a nagyházat. Csak a nyári konyhát tartanák meg. Jégvermük is van.
- Afenébe! Honnan tudod, hogy bótot nyitnék?
- Ha nem akarsz a más cselédje lenni...
- Nem hát. Ölég vót. Pápán még a ruszkik parancsolnak, de idővel eltakarodnak.

Hónap vissza köll mennem. Addig megalkudhatunk. Pízem kevéske, de a bót kitermeli.

A családdal hátramentek az ólakhoz, a szalontait kihajtották, a gyerekek a szerűn jól megkergették, hogy a húsa porhanyós legyen, végül az asszony lefogta, Pista torkon szúrta, a kislány a kiömlő vér alá lábast tett, aztán nekiálltak a szórt leperzselni. Még temérdek munka volt hátra. Pista a gyerekeket elzavarta, a süldőcske bőrét lesikálta, majd kezdte bontogatni, mindjárt a fejénél. Lefejtette a kevés tokaszalonnát, pácoláshoz az oldalast, az apró csülköket, körmöt, miegyebet, közben az asszony begyújtotta a füstölőt, kihozta a kolbásztöltőt, két tisztára súrolt teknőt meg egy kiskondért a máj, a szív és a lép kifőzéséhez. Végül az ura szeme láttára fűszert válogatott. Pista szerette ellenőrizni, noha Mári is ért hozzá. Hiába: egy vérbeli hentes csak a maga keverékében bízik.

Kora estig dolgoztak, ráérősen, hisz más dolguk nincs. Az asszony egyet-mást kérdezett volna, de tudta, Pistát hagyni kell. Beszéljen, ha kedve tartja és alkalom lesz rá. Végül betoppant a szomszéd házaspár, nagyot köszönve, ezerráncúan mosolyogva. – Hát meggyóttél? – kérdezte az öreg. Felesége sűrűn bólogatott.

– Ha van szeme, látja.

– Énnye de mufurc vagy öcsém! Megfogtam a fülit-farkát, aggyatok egy darab hurkát!

– Na, igyunk egy pohárkával.

Bementek, a konyhaasztal mellé telepedtek, Mári töltött, kocintottak s egyhajtásra kiitták.

– Méregerős! – közölte a vénség.

– Az, de jó pálinka. Rég ittam belőle.

– Oszt’ mi a helyzet Pápán?

– Az oroszok az emberek javát elvitték. Mások elmenekültek. Nézze meg, ha kíváncsi rá.

– Láttam őket az első háborúban. Ölég vót.

Hosszan hallgattak, Mári töltött az öregnek és Pistának, fölitták és várták, hogy a másik kezdje.

– A kukorica dógában megegyeztünk – közölte a szomszéd. Felesége reszkető fejjel újfent bólogatott. – A házat akarod- é?

– Hogy adja?

– Nem sokér’... Öregapám építette, Isten nyugosztalja. Jó gazdája legyen, ez a fő.

– Lesz, ha tudom az árát.

– Tízezer forintér’ a tied. Fizethetsz részletekben is.

Pista utál alkudozni, az ajánlat méltányos, így aztán biccentett. Minek a szót szaporítani? Negyedannyija sincs, de csak összekuporgatja.

A két öreg érezte, a házaspár szeretne magára maradni. Föltápáskodtak, a pálinkát szépen megköszönték és elbotorkáltak.

Mári az urára szól: – Kemény vótál!

– Az élet kemény. Éngem is azzá tett.

– Akarsz beszélni róla?

– Majd az ágyban. Fektesd le a gyerekeket.

KURTA ÖLELKEZÉS UTÁN Pista azt se tudta, mivel kezdje. Mári nem noszogatta, mert az urának idő kell, hogy belefogjon.

– A menetparancs az utolsó pillanatba' gyött. Az oroszok má' Soroksáron ágyúztak. A vágóhidat rommá lútték. Épp hogy megmenekedtünk.

– Na és aztán?

– Asse tudtuk, hogy Pápara megyünk. Itt is robotolunk, mint Pesten. Eleinte a németeknek dógoztunk. Ahogy a környéket kiürítették, máris megjelentek az oroszok. Dzsanicbekov nevű tatár parancsnokuk nem sok vizet zavar. Iszik, mint a gödény. Katonái raboltak, fosztogattak, nőekkel erőszakoskodtak, a férfiakat elhurcolták... De az üzemet békén hagyták. Szerencsénk vót.

Mári a takaró alatt megsimogatta a kezét, ura mozdulatlan tűrte. Gondolatai a bolt körül csapongtak, amivel új életet kezdhet, ha a két öreg nem gondolja meg magát. Az is kérdés, a kommunisták milyen világot hoznak, lesz-e disznó, vágómarha, elegendő baromfi, hogy alakulnak az árak, a fizetőképes kereslet, és így tovább. A pápai nemzeti bizottság nem sok jóval kecsegtet. No de minek búsítsa az asszonyt? Megvan a gondja-baja szegénynek. Két esztendő férfi nélkül, magára hagyva a kis gazdaságban emberpróbáló. Csoda, hogy a gyerekekkel átvészelték.

Sóhajtva elfordult és nagy nehezen álomba szuszogta magát.

Másnap hajnalban megjött a ravasz képű keszeg fuvaros. Pista a ház előtt felöltözve várta. A jóember rákérdezett: – A visszaútér' mit ad?

– Egy derék valagba rúgást. Ami jár, megkaptam.

– Legalább egy tucat tojást aggyon.

A borostás, vállas-termetes Pista Mária-ra szól: – Keríts ennek a szarházinak.

Egy szütyűben kihozta, ura fölkapta a gyerekeit s jól megölelgette, feleségének biccentett és föllódult a bakra, azzal szaporán elzötyögtek. A család addig nézett utánuk, míg a szekér eltűnt a dombhajlatban.

Jelentkezett Dzsanicbekovnál, a tatár oldaltáskájából kihúzott egy zabrált vekkert, sokat-mondóan rápillantott, azzal nagy kegyesen elbocsájtotta. Pistának a brigádban földije nincs, úgyhogy társai nemigen kérdezték. Egyiküknek csak annyit mondott: – A faluban béke van. Kérdés, meddig.

Dolog egyre kevesebb akadt, a szovjetek a városba csak elvélve mentek ki, a járókelőket sem zargatták. Az emberek kissé nekibátorodtak, de félelmük nem múlt el. Sejtették, az élet sose tér vissza a régi kerékvágásba. Az üzletek egy része kinyitott, megindult a cserebere. Akinek nem volt pénze, arannyal, családi ezüstökkel, ékszerrel fizetett vagy próbált hitelbe vásárolni. Hírlett, hogy az üzemetek, a boltokat meg a

nagyobb műhelyeket államosítják – Pesten meg is kezdődött –, de Pápán még nem került rá sor. Így is megindult az elvándorlás Ausztriába. Főképp svábok mentek el. Fülükbe jutott: az ideiglenes kormány miniszterelnöke, Nagy Ferenc ígéretet tett Vorosilov marsallnak, hogy a németajkúakat – hiába élnek százegynéhány éve vagy régebben Magyarországon –, családostul elzavarja. Ráadásul Nagy Imre miniszter a földosztást már '45 március 17-én bejelentette, ami a kisbirtok ellehetetlenülésével jár. Nagy állítólag közölte: „Aki a másik embert elítéli, tévedhet, aki megbocsát, az gyáva és ostoba.”

A pápai és környékbeli svábok többsége a föld meg a jószág kisajátítását és a kitelepítést nem várta meg. Púpozásig telt szekérkaravánok indultak a határra, a szovjeteket megvesztegették, így jutottak el az angolszász megszállási övezetbe. Legtöbben sajnálták, mondván: kár értük, szorgalmas népség, de voltak kárörvendők is. Gyűlölködő irigy fajzat – suttogták a jobb érzésűek –, de a maguk baja bőven elég, sem hogy hangosan tiltakozzanak. A megfélemlítés nem múlt el, inkább fokozódott. A nekibátorodó nemzeti bizottság alig várta, hogy a vörös karszalagos policáj a városkában is megjelenjen. Alakulataik dologtalan, züllött értelmiségiekből, elítélt bűnözőkből, viceházmesterekből, kisnyilasokból, meggyőződéses kommunistákból, hazatért zsidó munkaszolgálatosokból s a közmunkát megúszni szándékozókból szerveződtek.

Pista az üzemből ki se mozdult. Egy kockás füzetlapon számolgatta, mennyi lenne a kiadás, mit hozna a bolt, érdemes-e segídet fölvenni és betanítani vagy győzné egyedül, hogy működne a beszerzés, kell-e a földolgozott hús meg a felvágott a gazdálkodó falusiaknak, beállíthatná-e az asszonyt az üzletbe és így tovább. Nehezen jutott ötről a hatra, jobban mondva sehogy sem. A gyötrő bizonytalanság hol riasztó bizonyosságra fordult, hol tápot adott a pislákoló reménynek, de szívósan kalkulált, míg elnyomta a kimerültség.

Közben Pápán is megalakult a kommunista sejt. Első dolguk volt létrehozni az úgynevezett R Gárdát; afféle pártszolgálatot, hogy az embereket ijesztgessék s eszközbe se jusson mozgolódní. A húsüzemben a termelés némileg föllendült, mert szállítaniuk kellett Győrbe, Szombathelyre, Tapolcára és máshová. Szabadságolásról szó se lehetett. A falusiak kezdtek a városba merészkedni, de Márinak otthon kellett maradnia. Nem volt, ki vigyázzon a gyerekekre. Az öregszülék elhaltak, a szomszéd házaspár örül, ha magáról képes gondoskodni. Az őszi munkák az embereket lekötötték, az asszonynak a gazdaság elég dolgot ad s az iskola is megkezdődött.

- Egy társa Pistára kérdezett:
- Mit gondolsz, meddig tart a nyomorúság?
- Lesz ez rosszabb is.
- Legalább a háborút megúsztuk.
- Hamarost egy másféle háború gyön.
- Oszt' kivel víjuk?
- A komonistákkal. Lopnak, erőszakoskodnak, mint az oroszok. Tőlük tanulták.

Pista nekiállt egy féldisznót csontozni. A kelletténél így is többet mondott. A bizalmatlanság az üzemben is terjed, mint a futótűz. Az a fajta tartózkodás, mely a falusiakra századok óta jellemző, városban fokozódik. Kinek-kinek megvan a maga baja, úgyhogy gondjaikat, félelmeiket magukba zárták. A nemzeti bizottság két-három hetente vörös zászlós felvonulásokat szervezett, a munkásokat, a tanárokat, a kistisztviselőket, még a környékbeli zselléreket is kivezényelték, de a hentesek fölmentést kaptak. A templomokat a hívők titokban látogatták, a pártok röplapjait és ingyenes újságjait gyűjtősnak használták vagy a szeméttel dobták. Az új világért csak egy szűk réteg lelkesedett, fővárosi aktivistákkal, a hozzájuk csapódó köpönyegforgatókkal és megfélemlített kisemberekkel, köztük szocdemekkel, a Kisgazda- és a Parasztpárt tagjaival, bámész tanyasiakkal, kíváncsi kölykökkel. A boltosok kiálltak az ajtó elé, de az is előfordult, hogy az előjáróság felvonulás idején az üzleteket rendeletileg bezáratta.

Pestről egyre riasztóbb hírek érkeztek. A koalíciós kormány igazolóbizottságokat állított föl, hogy a politikailag megbízhatatlanokat foglalkozásuktól eltiltsák vagy hosszú évekre bebörtönözzék. Megszületett az „osztályellenesség” szó, melyet faluhelyen értelmezni se tudnak. Köz- és magántisztviselőktől a katona- és rendőrtisztekig, jogászokig, orvosokig, színészekig, újságírókig, mozitulajdonosokig meg az iparosokig egyetlen följelentés alapján bárkit elmarasztalhatnak. Legkevesebb, hogy a delikvenseket munkájuktól vagy a nyugdíjuktól megfosztják. Járási székhelyenként legalább egy bizottságot kell szervezni, külön a nyugatosoknak, vagyis azoknak, akik a háború elől menekültek, majd óvatlanul hazatértek. Még egy minisztériumi segédfogalmazó, gyógyszerész, kocsmáros sem érezheti biztonságban magát. A népbíróságok az ítéleteket ezrével ontják, köztük százával halálosakat, de a legtöbb állásvesztéssel és vagyoneklobzással jár. Akit háborús bűnösnek minősítenek, kivégzik vagy átadják az oroszoknak. Országszerte nagy port vert föl Szombathelyi Ferenc vezérezredes, honvéd vezérkari főnök megkínzása, majd agyonlövése Jugoszláviában, a péterváradi erőd falánál.

Pistáék nagyjából tudták, kiről van szó, bár a gyilkosságról a Magyar Távirati Iroda meg a hírlapok szűkszavúan számoltak be. Ám a vészjósló folytatás elkerülhetetlennek látszott. Őket ugyan nem érinti, de ki tudja? Végezték a dolgukat, egyre kedvetlenebbül. Pista hiába szereti a foglalkozását, már-már meggyűlölte s nem csak azt; a nyomasztó légkört és a bezártságot is.

Hazavágyott. Otthonról csupa jó hír jött: fia, lánya szorgosan tanul, a gazdaság eljár a maga tengelyén, a jószág gyarapodik. A szomszéd tartja a szavát. Alig várja, hogy a vételt nyélbe üssék.

A szovjetek századonként elvonultak, egy részük a pápai repülőtér biztosításához, a többiek nem tudni, hová. Csak a pilóták, a rádiósok meg a szerelők feleségei, gyerekei maradtak a kisajátított Református Nőnevelő Intézetben. Az asszonyok szerettek az éledező városkában lakni, mert gyűlölködést nem tapasztaltak, ellátásuk az otthoninál sokkal jobb, a nőket a boltban előreengedik, páran már azt is megta-

nulták, hogy kell oroszul köszönni: – Zdravszvujtye! Dobre jutro! Mire ők: – Janapot!

Pista munka közben csak annyit mondott: – Ők is emberek. Nem tehetnek a háborúról.

Az üzemben a rend nagy nehezen helyreállt. A munkásokat szabályos műszakokba osztották, fizetésüket órabérben állapították meg, teljesítményprémiumot helyeztek kilátásba, hetente egy munkaszüneti napot engedélyeztek, amit némi ügyeskedéssel kettőre lehet kitolni. Pista csaknem minden hétvégén hazalátogatott. Néhány társával összeállva lovas kocsit bérelt, a fuvaros az embereket falvanként kirakta, úgyhogy Szarvaskendig csak öt-hat kilométert kellett talpalni a földúton meg a dűlön. Ha szerencséje volt, egy gazda fölvette és a portáig fuvarozta.

A falu lassacskán magához tért. Bár a családok halottaikat gyászolták és hazavárták a hadifoglyokat, a betakarítással és a szürettel végeztek, fát fűrészelték télire, szénát báláztak, a jószágot gondozták, olykor esténként a kocsmában tereferéltek. A ragyogó napsütéses ősz békét sugallt, melyet nem lehet eléggé becsülni. A haragosok közt szokásos gyűlölet alább hagyott. Valamicskét a napszámosoknak meg a béreseknek is jobban ment. Kellott a munkaerő, hogy az elesetteket pótolják. Családos özvegyek, egyedülálló öregek mindet fölfogadták, hogy a szántó, a gyümölcsös ne maradjon megmunkálatlan, takarítsák az ólakat meg az istállót, gondozzák a konyhakertet, pár liter bor, eleség, liszt, tojás fejében. Végül megindult a piacolás, a gazdák pénzhez jutottak s a béreseket ki tudták fizetni.

Pista dolgozott, mintha hajtanák. Ki tudja, a jó idő s a felhőtlen ég meddig tart? – de érdemes legalább belekezdeni. Az ólak meg az istálló bővítéséhez kiásta az alapot s egy környékbeli cigánnyal vályogot vetett – a talicskázásba befogta a családot – majd a szomszéd házban méricskélte, hol kell falat bontani, hová kerüljenek a kampok a húsoknak, a daráló, a vágódeszka meg a pult s a szűk bejáratot hogyan bővítse. A felvágottaknak az üveget Pápán már kinézte, egy címfestővel is tárgyalt. Azonfelül járta a környékbeli tanyákat, kérdezősködött és számolgatta, mennyi élőállatra lesz szükség s hogy adják. Estére alig maradt ereje, hogy megmosdjon, bekapjon valamit, gyerekei fejét megsimogassa és ágyba zökkenjen. Holtfáradtan, Mária megnyugtató közelségében hamar elaludt.

A vágóhídon végezte a dolgát. Igyekezett elsajátítani a fűszerezést és a tartósítást nagyobb mennyiségben, úgy, hogy a hazai ízek megmaradjanak. Faluhelyen az embereket nem lehet becsapni, nem is törekedett rá. A vele született tisztesség visszatartja, a hamisságot utálja, mint a vizezett bort. Kerülte a lógósokat az üzemben is. Rájuk dörrenhetett volna, de a németek meg a szovjetek kedvéért eszébe se jutott. Szorgalmát, hozzáértését, szükszavúságát az emberek szeretik. Minek rontaná a kedvüket? Sose lesznek önállóak.

Karácsonyig az élet csöndeskén folydogált, ki-ki dolgozott vagy épp csak dolgoztatott. Pista egy ideje nemigen járt haza. Az utak fölfagytak, a határt kötésig beterítette a hó, az erdőszélen bókászó özek s a dombhátak fölött kavargó varjak dide-regtek. Csapatostul berepültek a városba, a vágóhíd hulladékán úgy-ahogy elétek,

az őrség párat söréttel lepuskázott, azt is mulatságból, hogy az idő teljen. A pártgyűlések meg a fölvonulások abbamaradtak, az emberek adventre készülődtek, a kapukra koszorút aggattak, gyertyát gyújtottak és várták a szentestét.

Pista szorgos templomjárónak nem mondható, de a nagymisét nem mulasztotta el. Rájött, hogy mégiscsak kell valami kapaszkodó, testnek-léleknek egyaránt. A háborús pusztítás a gondviselésből egy időre kiábrándította, de hogy családostul sikerült átvészelnie meg a tudat, hogy a halál az élet velejárója – bárhol, bárhogyan következik be –, a hitét visszaadta. Imádkozott a maga módján –, és reménykedett.

Az üvegesnek nagy nehezen sikerült anyaghoz jutnia és nekiállt leszabni. A címfestő cégért pingált, szalonnával, kolbásszal, hurkával, sonkával, meg egy felirattal: HAZAI. A nevet Pista találta ki a mihez tartás végett. NAGY ISTVÁN HÚS ÉS HENTESÁRU – ez valahogy száraznak és feleslegesnek tűnt. Szarvaskenden tudják kicsoda, azt is, mi a mestersége. Úgy gondolta, a pultot és a tárolót a felvágottaknak asztalos sógorával maguk is megcsinálják.

Az üzem karácsonykor jóformán kiürült, a gépsorok leálltak, az emberek hazamentek. Pista szekeret fogadott, az üvegtáblákat meg a cégért szalmába csomagolva a kasba pakolták, bár az ég ólomszürkére váltott, a felhők a napot eltakarták és föltámadt a viharos szél. Indulás előtt szállingózni kezdett a hó. A kövér pelyhek a kocsit, a két embert meg az utat puha fehérségbe mártották.

– Érdemes ebbe’ a zegernyébe’ elindulni? – kérdezte a kocsis szorongva.

– Csapjon a lovak közé, oszt’ indícs. Megfizetem.

– Na te édes Jézus, most segícs!

Megrántotta az istrángot, a két szürke nekifeszült, a kerekek csúszkálva megindultak. Egy sarokkal odébb beleolvadtak a kavargó hóesésbe.

NAGY NEHEZEN ELVERGŐDTEK Szarvaskendig. A kocsis ugyan ijedezett, de Pista megnyugtatta: – Lerakodunk, oszt’ megiszunk egy pálinkát. Némi harapnivaló is akad.

– A’ jó lesz.

Lekászálódtak, a lovakat kifogták és bevezették az istállóba, Pista a jászolba szénát lökött, az üvegeket meg a cégtáblát óvatosan becipelték a fészerbe. Mári és a gyerekek az ajtóban ácsorogtak, a kocsis nagyot köszönt, lábukról toporogva leverték a havat és a konyhába léptek. Az asszony szó nélkül hozta a pálinkát, fonott kosárban kenyeret, mázas tányéron szalonnát, kolbászt, némi savanyúságot, de nem ült a férfiak közé. A tűzhelynél foglalatoskodott, a gyerekek átmentek a kiszobába. A kocsisz veszedelme után az asztalra békesség telepedett, nem szólva a húсок illatáról és az asszony halk szöszmötöléséről. Ettek-ittak, végül Mári föltett egy üveg savanykás bort, vállára nagykendőt terített és kiment az ólakhoz. Hátha a vihar fölszakította a tetőt vagy a lábazatnál a jószágra havat sodort.

A két férfi jóllakottan méregette egymást. Előbb a vendégnek illik megszólalnia. A kocsis nem kérte magát:

– Mongya gazduram, bótot akar nyitni?

– Miből gondolja?

– Ha a cégtábla a magáé....

Egy sort erre is hallgattak.

– Azé' kérdem, mer' onokabátyáméknak van egy hizlaldájuk meg egy tehenészetük. Ide húsz kilométer. Centivel se több.

– Ösmerem Müller Ferit. Azt hittem, a svábokkal ő is elmenekült.

– '41-ben magyarnak vallotta magát. Ha ki nem telepítik, alkuggyanak meg.

– Adja előlegér'? Hajlandó hitelezni?

– Beszéljék meg.

A szél viharra erősödött, megzörgette az ablakokat, a hó betérítette a tornácot s a küszöb alatt beszívargott a konyhába. Az ólban riadozó kocák rőfögése elhalkult, csak a tyúkok káráltak a ketrecben meg a lovak dobogtak az istállóban, azt is elmosódva hallották.

– Gazduram, bajos lesz elindulni. Ha nem bánja, megaludnék a padlason.

– Szép kis szenteste elé nézünk! Kend aluggyon a konyhában. Hozok egy derék-aljat, pokrócot, cihát. Az asszony elrendezi.

– Isten megáldja. A fuvarér' nem számítok semmit. A szállást megfizetem.

– Szó se lehet róla. Míg a hófúvás kitart, vendégünk.

– Nem fogadhatom el.

– Ne szaporíccsa a szót.

– Ha ilyen nagylelkű, lenne egy ajánlatom.

Pista a kocsist várakozóan méregette.

– A jószágot Feriek levágják. A féldisznókat, fertály marhát fölpackolnám, oszt' magam szállítanám. Amikor gazduramnak alkalmasos.

Pista végre elmosolyintotta magát.

– Kenddel örömost megalkuszom. A szállítást különben se győzném.

Csendesen borozgattak, az asszony közéjük ült, a gyerekek a leckéjüket írták.

– Énnye de szorgalmasak! – közölte a kocsis. – Minek készülnek?

– A fene jobban tudja.

– Én hentesnek, mint idesapám! – vágta rá a fiúcska.

– Én... Nem tudom – szerénykedett a kislány.

Lassacskán beesteledett, az emberek kifogytak a mondanivalóból, Mária lámpát gyújtott, a kocsis kinézett az istállóba, visszaballagott és várta, hogy a család lefeküdjön. Az asszony elértette, hozta a derék-aljat, végül csak annyit mondott:

– Ha fázik, lökjön egy hasábot a tűzre. Nyugodalmas jóccakát.

– Pista is fölállt, biccentett, Máriával elvonultak a hálószobába, az ajtót halkan betették, attól fogva csak a gallyak ropogása hallatszott. A szél elállt, a hó diónyi pelyhekben hangtalan szállongott, végül a Nagy-portára áldott csönd telepedett.

A KOCSIS HAJNALBAN pár falatot bekapott egy pohárka pálinkával megfejelve, föltápáskodott és indult az istállóba. Pista vele tartott, hogy segítsen a lovakat befogni. Lassacskán kisütött a nap, a havas tájat elöntötte a fény, a fák jégkristályosan

ragyogtak. Nézni is vakító. Hunyorogva letisztogatták a szekeret, Pista a két szürke pofájába nyomott egy-egy ráncos almát, kitarta a léckaput és várta, hogy elköszönjenek. A kocsis elé toppant:

– Köszönöm a szállást meg a fröstköt. Ha Ferivel megegyeznek, számíthat rám.

– Tavasszal akarok nyitni. Visszamék Pápára, elvégzem a papírmunkát, közben itthon is dógozgatok. Csak gyűljön a píz.

– Úgy legyen. Áldott ünnepet kívánok gazduramnak meg az egész családnak.

– Magának is. Jó utat, jó egészséget!

Kezet ráztak, a kocsis föllépett a bakra, megrántotta az istrángot, a lovak nekife-szültek, a szekér csúszkálva elzötyögött. Pista hosszan bámulta, ahogy felbukkan a dombháton, majd eltűnik a lejtőn. Akkor jutott eszébe, nevét se volt érkezése megkérdezni. No de van idő bőven. Jó dolgosnak látszik, nem szószátyár, a szorgos sváb, Müller Feri rokona... Ha nem válik be, legföljebb más fuvarost fogad.

A jóember kivívta felesége bizalmát is. Ahogy a reggelit elé tette, mozdulataiban szívélyesség látszott; több, mint háziasszonyi udvariasság.

Pistát az, hogy szent karácsony napjára szép idő köszöntött s együtt ünnepelnek a családdal, feje búbjától a csizmája sarkáig boldogsággal töltötte el. Beballagott a házba – Mári a havat a tornácon söprögette – és azon törte a fejét, estig mivel tegye hasznossá magát. Beszéljen a szomszédokkal? Nyomja a markába az előleget? Illik az ünnepen a két öreget adásvétellel zargatni?

A gondot Mári oldotta meg. Csak annyit mondott:

– Várják, hogy bekopogj. Vidd a píz, oszt hídd át őket gyertyagyújtásra. Maguk vannak szegények.

– Essünk túl rajta.

A házaspár beinvitálta a tisztaszobába, hellyel kínálták, a vénasszony az almáriumból előszedett egy kisüveg pálinkát, poharakat. – Igyuk az enyimét – közölte Pista. – A maguké jó lesz tartaléknak.

Az öreg ráfordult:

– Ne sérts meg!

– Ahogy akarják.

Derűsen koccintottak.

– Emmá' nem is pálinka! Likőr! Jó érett! – mosolygott a vendég.

– Utoljára '43-ban ittuk, mikor a fiunk a fronton elesett.

– Isten nyugosztalja.

– Az Úr adta, az úr elvette. Magunkra maradtunk.

– Nem egészen, de arról később. Ezer forintot vegyenek át, oszt írják alá az elismervényt. Benne van, hogy a vételár felit tavasszal törlesztem, a többit két évre elosztva. Jó lesz?

– Jó. Add a papírt.

A tinta meg a toll elő volt készítve, az öreg reszketően aláírta, majd várakozóan Pistára meredt.

– Márival megbeszéltük, gyöjjenek át. Ünnepejünk közösen. Lesz tyúklevés, rántott karaj, ponty, vajas-mazsolás kalács... Borunk is van.

A két öreg hosszan hallgatott, az asszony feltörő zokogását épp csak vissza tudta nyelni. A vénember nagy nehezen megszólalt:

– Köszönöm a jószágokat, de nem mehetünk. A fiunkat a Donnál karácsonykor lútték le. Őrá emlékezünk.

PISTA AZ ÚJÉVIG eltelt időt serény munkával töltötte. Átballagott a sógorhoz a szomszéd faluba, hússal, kolbásszal, szalonnával fölszerelve, a napokat fűrészeléssel, gyalulással, a pult meg a tároló összeillesztésével morzsolgatták, esténként boroztak s a kilátásokról beszélgettek. A sógor úgy tüsténkedett, mintha magának dolgozna. Nem csak rokonok, komák is. Pistát szereti-becsüli, húga férjeként, jó apaként, szókimondó emberként egyaránt.

– A bót szerencsés ötlet – mondta két korty közt. – A járásban tuggya mindenki, micsoda hentes vagy. A svábok is elösmerték, míg el nem mentek. Márpedig ők nagyon értettek hozzá.

– Müller Feri maradt.

– Épp ez a gond. Előbb-utóbb néki is menni köll. Nem csak azér' mer' sváb, hanem mer' nagygazda. Ne nagyon számíts rá.

– Meglátjuk. Tervezem, hogy a napokban átmék hozzá. Hajlandó vagy befogni?

– Én nem, mer' vót egy elszámolási vitánk. De a kocsit viheted.

– Megyek, ha végzünk.

A munkát befejezték, Pista fölszerszámozott és elszekerezett. A hó olvadásnak indult, a csúszós latyakban alig tudott a puszta elvergődni. Müllerék némileg gyanakvóan fogadták, de betessékelték, pálinkával is megkínálták, végül a gazda nagy nehezen a tárgyra tért. Keserű kifakadással kezdte:

– A család százötven éve él Vasban, oszt' ki akarnak ebrudalni. Németül nem tudok. Élő rokonom a határon túl nincs. Dógoztunk látástól mikulásig, hogy a föld meg a hizlalda összejöjjen. Benne vót szépapám, ükapám, minden felmenőm... Hiába vagyok magyar, nemsoká hazátlan csavargó. Miféle igazság ez?

– Nékem hiába mondja. Nem a magunkfélén múlik, hanem a komonistákon.

– Rohadnának meg a ruszikkal együtt! De minek siránkozok? Onokaöcsém aszongya, vevőm lenne. Ha jól tudom, hitelbe vásárolna, a' meg bajos. Két fiam elesett a Donnál vagy hadifogságba' senyved. Béreseket dógoztatok, azokat meg pénzeln köll.

– Adnék előleget. A bót behozza az árát.

– Tudom én... Azt is, hogy szavatartó.

– A részleteket ráérünk megbeszélni.

– Jól van. Fizet... Mondjuk havonta. Ha maradhatok.

Pista föltápáskodott, kezét ráztak, Müller elkísérte a kapuig s a latyakban görnyedten visszacaplatott. Csizmájáról a tornácon még havat se volt kedve lerugdálni.

PÁPÁN AZ ÚJÉV karbantartással folytatódott, majd a húsüzem visszaállt a vágásra és a feldolgozásra. A nemzeti bizottság kinevezett egy szombathelyi kommunistát igazgatónak, helyettese egy falusi szocdem tanító lett. Csöppet sem értettek a szakmához, ráadásul gyűlölték egymást. Annyi eszük mégiscsak volt, hogy a vezetést Pistára, azaz Nagy elvtársra bízzák, irodájukból legföljebb hébe-hóba mozdultak ki. Az első héten még szembenéztek a munkások lenéző mosolyával, fülükbe jutott pár gúnyos megjegyzés, de a tapintható ellenszenvet a továbbiakban nem kockáztatták.

Pista a kinevezést írásban kapta meg. Az igazgatóhelyettes zsirosan mosolygott:

– A nagyfőnök bizik magában. Végezze a munkáját. Szolgálja a dolgozó népet, ahogy eddig.

– Azt csinálom.

– Úgy tudom, a politika nem érdekli.

– Nem bírok eligazodni benne.

– Előléptetését a mi pártunk támogatta. Helye lenne köztünk. Nem akar belépni?

– Ahogy mondtam, nem értek a politikához.

– Jó népi káderként beletanulhatna.

Pista hosszan hallgatott, végül rákérdezett:

– Miben különböznek maguk szocdemek a komonistáktól?

– Nem sokban. Hamarosan egyesülünk.

– Minek lépjek be magukhoz, ha egyfajta? Mé' nem a komonistákhoz?

– Nagy elvtárs, ez bonyolult kérdés. Parlamenti képviselőnk, Kéthly Anna...

Tudja, kiről beszélek?

– Nem én.

– A fúziót keményen ellenzi. Az országgyűlésben egyetlen férfi van, azt is Kéthly Annának hívják.

– Az a maguk dóga, a termelőmunka meg az enyim.

A kisleány mosolya sebesen elolvadt. Már-már vicsorogva ráfordult:

– Ahogy akarja. Elmehet.

Pista nagy nehezen kikönyörgött magának egy szabadnapot, azzal, hogy ledolgozza. Elballagott az ipartestülethez, majd az előjáróságra, a tisztviselők szívélyesen fogadták, végül a nemzeti bizottsághoz küldték. Az ő jóváhagyásukra van szükség, hogy iparendélyhez jusson. Onnan majdhogynem kiebrudalták. Ez a szerencsétlen most akar boltot nyitni? Cégtábláját alig hogy kiteszi, rögvest államosítják, legyen Szarvaskenden vagy akárhol. Mindenesetre beadott egy kérvényt, de annyi fáradságot se vettek, hogy iktassák.

Elhatározta, ha a fene fenét eszik, akkor se adja föl. Tudta, az igazgatóhelyettesnél elvágta magát, az üzemből különben sem engedné el. Tán lesz egy jóakarója vagy változnak a viszonyok. A boltba túl sok munkát és pénzt fektetett, semhogy a nagy tervet hagyja pár bitang miatt kisiklatni.

Eltelt egy hónap s még egy, de választ a kérvényre március elejéig se kapott. Vasalt ládaként magába zárkozva végezte a dolgát, vasárnap elballagott a misére. Gondolatait

a szentbeszéd más irányba terelte s némileg megnyugtatta. A plébános az örök igazságot emlegette, amiről maga úgy véli: létezhet, de csak a mennyekben, nem a földön. Egy alkalommal istentisztelet után kifelé ballagva a pap rákérdezett:

– Ismerjük egymást? Mostanság gyakrabban látom.

– Jövök, ha lehet. Nagy István hentes és mészáros vagyok Szarvaskendről. A húszüzembe' dógozok. Tisztelendő úr prédikációja valahogy... Fölemel. Amit mond, jól mondja. Az orgona meg a kórus gyönyörű szép. Utána másképp látok.

– Kedves barátom. Ezen a világon három dolog old és köt: a hit, a nyelv és a muzsika. A bizalom gyalog jön, vágató lovon távozik. A templomban előbbire törekszünk. Isten áldja.

Pista derűje nem soká tartott. Pár nappal később a pápai Igazoló Bizottság felszólította, hogy a testület előtt jelenjen meg. Ha elmulasztja, karhatalommal előálítják. A papírt az igazgató személyesen adta át, azzal, hogy jót ne reméljen. Helyettese a háta mögött vigyorgott.

– Ha belépsz, a szocdemek megvédtek vón' – közölte a szakszervezeti bizalmi.

Pista a fickót semmi embernek tartja, így hát szó nélkül odébbállt. Mi tagadás, fött a feje – a berendelésre végképp nem számított, hisz egyszerű iparos, félig-meddig parasztember – de a parancs az parancs. Fölvette egyetlen váltó ruháját, ingét torkig begombolta és nehéz léptekkel a városházára ballagott. A tárgyalást a nagyteremben tartották – a korábbi aljegyzőt előtte hallgatták ki – majd jó másfél óra után sorra került.

Leszegett fejjel a bizottság elé lépett és várta hogy megszólítsák. Neve, születési ideje, helye, anyja neve, családi állapota, foglalkozása, katonai rendfokozata, szolgálati beosztása; csupa fölösleges kérdés, hisz tudják, de tisztelettudón megválaszolta.

– Maga a Horthy hadsereg tisztje volt – kezdte az elnök.

– Csak altiszt.

– Ne hazudjon!

– A hadseregben hentes vótam. A frontra se vittek ki.

– A haditermelésben elősegítette a harcok elhúzódását. Háborús büntényt követett el.

– Fegyvert legföljebb messziről láttam. Az én kezembe' bárd, csontozó kés, daraboló fűrész vót, más semmi.

– Rossz kezekben fegyver az is. Lépjünk tovább. Falujából jelentették, nem csak kulák, kapitalista üzemet akar létrehozni. A maga célja a kizsákmányolás. Ehhez mit szól?

– Kulák tíz hold földdel? Egy tehénkével, fél tucat disznóval, ültetett baromfival? Csak egy kis bótot akarok nyitni. Szarvaskenden nincs hentes. A szomszéd falvakban sincs. Böllért a Müller tanyáról hínak.

Arról is tudunk. Az a sváb nem soká uraskodik. Megvan a végzés. Kitelepitjük.

Pista hökkenten hallgatott. Nem hitte, hogy a magát magyarnak valló, közmegebecsülésnek örvendő Müller Ferit kiebrudalják.

Az elnök szárazon kérdezte: – Akarja, hogy igazoljuk? Ha nem, átadjuk a szovjeteknek.

– Letartóztatnak?

– Ahogy mondja. Gondolja meg.

– S ha igazolnak?

– Végzi a dolgát a vágóhídon. A termelésben szükség van magára is. Az igazgató elvtárs közölte: ha nem vállalja, azt tesszünk, amit akarunk. Megértette?

– Haza se utazhatok?

– Hétvégén, az üzemvezetés engedélyével. Otthon se böllér, se hentesmunkát nem vállalhat. Világos?

Pista szótlán biccentve, lehajtott fejjel, egyenes derékkal távozott.

Nagy István a pápai húsüzemből ment nyugdíjba. Megbecsülték, bár álmai meghíúsulását sose feledte. A testes férfi lefogyott, de Szarvaskenden volt mivel elfoglalnia magát. A termelőségvetkezet földcskáját betagozta, de a háztájiban tarthatott dísznót. A környéken böllérnek is elhívogatták. Elhalálozásakor a kis gazdaság megszűnt, a ház megmaradt afféle családi nyaralóként.

Gábor unokája, aki tanár és jeles költő lett, gyakran időzik itt – pihenve, élményeit rendezgetve, családjá múltján merengve.